

“BEN DELİ MİYİM?” ROMANINDA “AHLÂKA AYKIRI NEŞRİYAT” YAPTIĞI GEREKÇESİYLE HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR’IN YARGILANMASI

Nuri SAĞLAM*

Judgement Of Hüseyin Rahmi Gürpınar Due to “Immoral Expression” In His Novel “Ben Deli miyim?”

Abstract: In this paper, “Ben Deli Miyim?”, a novel of Hüseyin Rahmi Gürpınar, is examined. Hüseyin Rahmi, one of the most outstanding authors of modern Turkish literature and unique with his style, was distinguished with his satirizing pen during his time. This novel could be assumed as an example of his style. He closely satirize a corruption about some Armenian businessmen in the early times of the Republican era.

Key Words: Hüseyin Rahmi Gürpınar, satire, corruption, Armenian businessmen

1888 yılında *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde tefrika ettiği¹ *Şık* romanıyla “matbuat caddesine ilk adım”ını atan² Hüseyin Rahmi³, yaklaşık elli

-
- * Yard.Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
- 1 Hüseyin Rahmi’nin *Şık* romanı, Ahmet Midhat Efendinin çıkardığı *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinin 2916 numaralı (11 Cemaziyelahir 1305/11-21 Şubat 1888, s. 2) nüshası ile 3010 numaralı (22 Şevval 1305/20 Haziran-2 Temmuz 1888, s. 6) nüshaları arasında tefrika edilmiştir.
- 2 Hüseyin Rahmi, *Şık* romanının ikinci baskısına yazdığı “Mukaddime”de “Bu eser ilk defa 1305 [1889]’te basılmıştı. ... Bu *Şık* romanı matbuat caddesine attığım ilk adımdır...” demektedir. (bk., “Mukaddime”, *Şık*, İkinci Tab’, Matbaa-i Orhaniye, Dersaadet, 1336, s. 3.)
- 3 Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk., Refik Ahmet Sevengil, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, İstanbul, 1944; Mustafa Nihad Özön, *Hüseyin Rahmi Gürpınar’dan Seçilmiş Parçalar ve Eserleri Hakkında Mütalâalar*, İstanbul, 1945; Ağâh Sırrı Levend, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, Ankara, 1964; Önder Göçgün, *Hüseyin*

beş yıl boyunca yürüdüğü bu caddede, her ne şekilde olursa olsun insanların düşünce dünyasını ve yaşam kabiliyetini sınırlayan bütün saçma ve marazî engelleri, “toplum olaylarını incelemek ve topluma yön vermek”⁴ amacıyla daima hırpalanmış ve bu doğrultuda kaleme aldığı pek çok hikâye ve roman bırakmıştır. Hiç kuşkusuz onun toplumsal hastalıkları teşhir suretiyle sağaltmaya yönelik en önemli eserlerinden biri 1924’te *Son Telgraf* gazetesinde tefrika edildikten sonra kitaplaştırılan *Ben Deli miyim?* adlı romanıdır.⁵ Fakat sosyal hayatın hemen bütün görünüm ve değerlerini eşi görülmedik bir şiddetle yermesi bakımından Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın “en korkunç eseri”⁶ sayılan bu roman, edebiyat tarihimizde ne yazık ki toplumsal ahlâkı bozduğu ve halkı edepsizliğe teşvik ettiği gerekçesiyle yazarını iki defa hâkim karşısına çıkaran ilk ve tek eser olma özelliğine sahiptir. Ancak Hüseyin Rahmi’nin savunmalarında yer alan bazı ifade ve imalar bu davanın bir ahlâk davası olmadığına işaret etmekle beraber yazarın daha evvel yayımladığı romanlarla *Ben Deli miyim?* romanı arasında ahlâk anlayışı bakımından dava edilebilecek belirgin bir farklılık da göze çarpmamaktadır. Dolayısıyla bu davanın sanıldığı gibi bir ahlâk davası değil, romanın özellikle birinci bölümündeki ağır siyasî yergilerden kaynaklanan bir hesaplaşma davası olduğunu düşünmekteyiz.

Esasen içinde yaşadıkları toplumu ahlâksızlıkla itham eden Şadan ve Kalender Nuri adlı iki dejenere tipin birtakım iğrenç arzular peşinde nasıl entrikalar çevirdiklerini işleyen roman, söz konusu dejenere tiplerin insafsızca yerdikleri bütün sosyal hastalıklarla bizzat malûl olmalarından kaynaklanan psikolojik bir paradoks üzerine kurulmuştur. Fakat bu paradoks, -yazarın, sorumluluğunu taşımayacağı geniş bir eleştiri özgürlüğü sağlamaya yönelik teknik bir tasarrufu olmaktan öte- her türlü sapıklığa yol açabilen manevî ve ahlâkî bunalmaların ancak sosyal buhranın bir neticesi olduğunu⁷ vurgulamak amacına matuftur. Bu yüzden yazar hakkında açılan ahlâk davasının gerçek sebebini, henüz yarı deli ve dejenere bir tip olduğunu bilmediğimiz Şadan’ın, “birkaç zamandır” aklını “Ben deli miyim?” fikrisabitine (obsession) düşüren siyasî ve

Rahmi Gürpınar, Ankara, 1990; aynı yazar, *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, Ankara, 1993.

- 4 Pozitivist felsefenin kurucularından Auguste Comte, pozitivistin amacını kısaca “toplum olaylarını incelemek ve topluma yön vermek” şeklinde belirlemiştir ki (bk., Şafak Ural, *Pozitivist Felsefe*, İstanbul, 1986, s. 19-20.) Hüseyin Rahmi’nin *Ben Deli miyim?* romanında Comte’un gözlem ve akıl yürütmeye dayalı sosyal görüşlerinin etkisi açıkça görülmektedir.
- 5 *Ben Deli miyim?* 18 Ağustos 1924 tarihinden itibaren dönemin İstanbul gazetelerinden *Son Telgraf*’ta tefrika edilmiş ve bir yıl sonra kitap olarak yayımlanmıştır. (Hüseyin Rahmi, *Ben Deli miyim?*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1341[1925], 704 s.) Bu makalede kullanacağımız alıntılar, romanın bu ilk baskısına aittir.
- 6 Niyazi Berkes, “Hüseyin Rahmi’nin Sosyal Görüşleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. III, S. 3, Mart-Nisan 1945, s. 3-17.
- 7 Enrico Ferri, *Sanat ve Edebiyatta Caniler*, (çev. Selmin Evrim), İstanbul, ts., s. 187-188; 197-198.

sosyal gelişmelere karşı, romanın birinci bölümünde gösterdiği şiddetli tepkilerde aramak lâzımdır. Zira adı geçen tiplerin roman boyunca sergiledikleri bütün kepezelikler, -ki görüntüş itibariyle Hüseyin Rahmi'nin yargılanma sebebi Kalender Nuri'nin ahlâksız bir davranışdır- yazarın toplumsal hastalıkları teşhir suretiyle tedavi amacından çok Şadan vasıtasıyla sadece birinci bölümde ortaya koyduğu siyasî yergileri, deyim yerindeyse âdeta kamufle etmek için kurgulanmış gibidir.

Şadan'ın kendi kendine yahut annesiyle yaptığı konuşmaları ihtiva eden bu ilk bölümde şiddetle eleştirdiği asıl husus ise yeni kurulan Cumhuriyet rejiminin geleneksel toplum ve özellikle de devlet anlayışını aynen tevarüs etmiş olmasıdır. Ona göre “Bütün dimağları adî, yavaş, sönük, ahmakça fikirlerle oyalamak” isteyen söz konusu anlayış, “kaynar beyinleri ölçüden yukarı düşündürmemek için dinî, ahlâki, edebî, içtimâî hadler” koymuştur ki “bu maniaları bir sıçrayışta atlamak isteyenler” kendilerini derhâl ya hapiste yahut da tımarhanede bulurlar. Bu bakımdan romanın birinci bölümünde geleneği temsil eden annesini, “Bu saf kadının kanaatine göre her şeye uymak, gayet uslu olmak, bu bozuk düzen dünya dolabının içine oturup bilâ-ıtiraz âlemlerle beraber dönmek, hayatta refaha, ahirette cennete ermek için en emin bir yoldur. Vah zavallı anneciğim, ben senin huzûr-ı hamâkatinde her budalaca söze ‘evet, hay hay’ diye diye sınırlarımı bozup bu hâle geldim...” yahut “verdiğiniz ilkel terbiyeyi aldım, fakat hazmedemedim” gibi ifadelerle tahkir eden Şadan'ın “Çehrene bu sürmeler, bu allıklar ne kadar yakışmış, âdeta yirmi beş yaşında bir kadın gibi gençleşmişsin, güzelleşmişsin diyeydim, dünyada benden akıllı, benden nazik, benden terbiyeli kimse olmayacaktı... Bu yalanımla çok teveccühünü celp edecektim. Lâkin asıl işte o zaman seni tahkir etmiş olacaktım.” sözleri, içinde yaşadığı toplumun ahlâk anlayışını yeri yormuş gibi görünmekle beraber asıl anlamda yeni siyasî rejimin, geleneksel devlet çehresine yapılmış kötü bir makyaj olduğunu simgelemektedir. Nitekim yeni rejimi sembolize eden yeni başkent Ankara da romanın ilerleyen bölümlerinde, zihniyet yerine sadece kabuk değiştirip eski payitahtın ikbal ve “saadet merkezi” (s. 191) olma vasfını aynen taşıdığı gerekçesiyle “âyîne-i devrân” fakat “payitahtların en aynasız” (s. 609) olarak nitelenecektir ki Hüseyin Rahmi'nin yeni rejim karşısındaki bu olumsuz tavrı, daha kurulur kurulmaz hükûmetin büyük bir yolsuzluk olayına karışmış olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla yazarın aşağıda bir bölümünü nakledeceğimiz fakat ilk bakışta sanki bir delinin zırvalarıymış gibi görülen şiddetli yergilerinin ve yargılanma sebebinin anlaşılabilirliği için söz konusu yolsuzluk olayını⁸ burada ana hatlarıyla belirtmemiz gerekir:

8 2 Nisan-14 Ağustos 1924 tarihleri arasında bütün basın “Ermeni zenginleri meselesi” yahut “Ermeni firarîleri” gibi genel başlıklar altında aralıksız olarak işlediği bu hadiseye dair ayrıca bk., Nuri Sağlam, “Yolsuzluklar İçin Sopalı Komisyon”, *Hürriyet-Tarih*, 25 Haziran 2003, s. 4-9.

Millî Mücadele'nin başladığı sıralarda yabancı pasaport edinerek yurt dışına çıkan bazı Ermeni zenginler, savaşın sona ermesiyle yeniden Türkiye'ye dönmek istemişler, fakat bu istekleri "yabancı pasaport edinerek kendi kendilerini vatandaşlıktan çıkardıkları" gerekçesiyle Türk hükûmeti tarafından kabul edilmemişti. Hatta bu gerekçe, Lozan Antlaşması'na da bir madde olarak kaydedilmiş ve yabancı pasaport kullanarak yurt dışına çıkan Rum ve Ermenilere Türkiye'nin sınırları bir daha açılmamak üzere kapatılmıştı.⁹ Ancak Cumhuriyetin ilân edildiği sıralarda birçok Ermeni zenginini yurda girmenin ve "emvâl-i metrûke" sayılan mallarına yeniden sahip olmanın yolunu buldular. Evvelâ 1 Nisan 1924 tarihli *Müstakil Gazete*'de, Karnik Sebuhyan adlı bir Ermeni zengininin rüşvet dağıtarak İstanbul'a girdiğine dair küçük bir haber yayımlandı.¹⁰ Bunun üzerine ertesi günkü bütün İstanbul gazeteleri, Mütareke devrindeki hainlik ve alçaklıkları ve bir o kadar da servetleri meşhur olan Karnik Sebuhyan, Diran Gümüşgerdanyan ve Benon Değirmenciyan gibi bazı Ermeni firarîlerin on beş, yirmi bin liraya varan harcamalarla İstanbul'a döndüklerini, hatta kendilerini defetmesi gereken makamlardan yardım ve iltifatlar görmek suretiyle mallarına yeniden kavuştuklarını yazmaya başladılar.

Bunun üzerine İstanbul Valisi Haydar Bey, Ankara'dan aldığı bir telgrafa istinaden gazetelerde ismi geçen Ermenileri 4 Nisan tarihinde apar topar sınır dışı etti. Fakat Haydar Bey bu telgrafı hangi makamdan aldığını açıklamadı. Bu ise firarîlerin sorgulanmasına mani olunmak istendiği şeklinde yorumlandı ve işin içinde bazı nüfuz sahibi adamların bulunduğu ihtimalini gündeme getirdi.¹¹ Nitekim *Müstakil Gazete* yazarlarından Suphi Nuri, bu Ermenilerin konsoloslarımızdan vize edilmiş pasaportlar alarak memlekete geldiklerini, fakat bundan hoşlanmayan veya "çöplenemeyen" bazı insanların propagandalarıyla meselenin büyüdüğünü, dedikodulara bakılacak olursa, arada yüklü bir miktar para oynadığının da anlaşıldığını, asıl sorumluların ise Ankara'da aranması gerektiğini ileri sürüyordu.¹²

Mesele Ankara'da da büyük bir tepki uyandırdı. Ancak daha çok Dahiliye Vekili Ferid Beye yöneltilen bu tepki, devlet mekanizmasında hissedilen herhangi bir bozukluğa, yahut memleket işlerinde yapılması muhtemel yolsuzluklara karşı ortaya konulması gereken bir hassasiyet olmaktan çok âdeta memnuniyetle karışık siyasî bir intikam havası taşıyordu. Çünkü bütün basın, söz konusu Ermenilerin derhal sınır dışı edilmeleri emrini, daha önce Damat Ferid

⁹ Bu konuda geniş bilgi için bk., Ahmed Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, (hızl., Erol Şadi Erdinç), 2. bs., C. 2, İstanbul, 1997, s. 932-962.

¹⁰ "Zengin Bir Ermeni", *Müstakil Gazete*, nr. 43, 1 Nisan 1340/26 Şaban 1342, s. 1.

¹¹ "Girebilenlerin Hudut Haricine Çıkarılması", *İleri*, nr. 2202, 4 Nisan 1340/29 Şaban 1342, s. 1.

¹² Suphi Nuri, "Pasaportlar", *İleri*, nr. 2202, 4 Nisan 1340/29 Şaban 1342, s. 1.

kabinesinde bakanlık yapmış olan Dahiliye Vekili Ferid Beyin¹³ verdiği yazmaktaydı. Oysa bu emri kimin verdiği henüz belli değildi. Basın vasıtasıyla firarî Ermenilerden bazı zenginlere Dahiliye Vekâletince herhangi bir şekilde izin verildiğini, fakat işin duyulması neticesinde bunların apar topar sınır dışı edildiğini öğrenen halk ise yolsuzluk ihtimalinden duyduğu infial ve üzüntünün yanı sıra, yarınlarına ümitle bakmak istediği yeni devlete karşı güvenini yitirmeye başlıyordu.¹⁴ Dolayısıyla yolsuzluktan çok daha ciddî olan bu konuya dikkat çeken *Akşam* gazetesinin başyazarı Necmettin Sadık, vaktiyle Dahiliye Vekâletince verilmiş olan bir kararın yine aynı makam tarafından geri alındığını, yani devletin kendi kararını bizzat kendisinin bozduğunu ileri sürüyor; bunun hükûmetin resmî kararlarına itimatı sarsacağını ve devletle halk arasındaki münasebette bundan daha zararlı bir şeyin tasavvur edilemeyeceğini belirtiyordu.¹⁵ Aynı yazar, 16 Nisan 1924 tarihli bir başka yazısında ise “Birçok felâketler geçirdik, büyük mesuliyetler gördük; insanlar açlıktan öldürüldü, memleket battı. Fakat senelerden beri bütün bu felâketler içinde henüz bir mesul göremedik. Bazen iki yüz kuruş çaldığı için âciz bir memurun mahkemelerde süründüğünü görüyoruz. Fakat vatani mahvedenlerin, milyonlar çalanların mesul edildiğini hiçbir zaman görmedik. Bu memlekette büyük hiçbir mesuliyetin cezalandırılmaması, mesuliyet mevcut olmadığı fikrini yerleştirmiştir. Bizde mesuliyet yalnız lâkırdıdan ibarettir. Bütün hastalıkların başı buradadır!”¹⁶ diyordu.

İstanbul Emniyet Müdürü Sadettin Bey ise yaptığı çeşitli açıklamalarla sık sık meselenin büyütüldüğü kadar önemli olmadığını vurguluyor, fakat İstanbul gazeteleri işin peşini bırakmamakta kararlı görünüyordu. Nitekim İstanbul’da bu işlerle uğraşan birtakım yolsuzluk çetelerinin ve iş komitelerinin bulunduğundan da bahseden basın, meselenin bir an evvel açıklığa kavuşturulmasını ve sorumluların bulunmasını istiyordu. Bu gelişmeler üzerine Dahiliye Vekâletince İstanbul’da oluşturulan üç kişilik bir tahkikat heyeti meseleyi resmen araştırmaya başladı. Ancak Dahiliye Vekili Ferid Bey, Zonguldak Milletvekili Halil Bey tarafından verilen bir “sual tahririni” Meclisin 14 Nisandaki toplantısında şöyle cevaplandırıyor: “Ermenilerin memlekete dönüşü kanun

¹³ Ferid Bey, ilk kadın romancılarımızdan Müfide Ferid Tek’in eşidir.

¹⁴ Bu konuyla alakalı olarak “Bu münasebetsiz şayiaların devam etmesini şekl-i idâremiz hakkında muzır görürüz. Kurulan yeni devlet binasının sağlam ve emin bir hâlde kalması için ahlâk noktainazarından gayr-ı kabil-i hücum bulunması icap eder...” diyor Hüseyin Cahit, ortalıkta dolaşan yolsuzluk dedikodularına şimdilik inanmak istememekle beraber halkı devlete karşı sükutuhayale düşürmemek için bu meselenin bir an evvel halledilmesi gerektiğini düşünür. bk., Hüseyin Cahit, “Siyasiyat: Hususî Müsaadeler”, *Tanin*, nr. 521, 27 Şaban 1342/3 Nisan 1340-1924, s. 1.

¹⁵ Necmettin Sadık, “Bir Hadise Münasebetiyle”, *Akşam*, nr. 1977, 7 Nisan 1340/3 Ramazan 1342-1924, s. 1.

¹⁶ Necmettin Sadık, “Bir Hadiseden Çıkan Dersler”, *Akşam*, nr. 1986, 16 Nisan 1340/12 Ramazan 1342-1924, s. 1.

ve mevzuata uygundur. Asıl mesele gazetelerde görülen suiistimalin ve rüşvet haberlerinin doğru olup olmadığıdır. Basın, bu adamların İstanbul'a girmeleri için gizli bir teşkilâtın mevcut olduğunu ve Değirmenciyân tarafından Dahiliye Vekâletinin ikinci derece memurlarından birine dört bin beş yüz liralık bir çek gönderildiğini yazdı. Bu meseleyi velveleye veren *Müstakil Gazete*'nin sahip-lerinden ve ahlâksızlığından dolayı polis teşkilâtından atılmış bulunan Kerim Beydir. Bu adamın nasıl birisi olduğunu Adana milletvekillerinden sorabilirsiniz. Kaldı ki bu meselede alâkadar kimselerin kafasını ezmek için tahkikata şiddetle devam ediyoruz..."¹⁷

Ertesi günkü sayısında Kerim Beyle herhangi bir ilgilerinin bulunmadığını ileri süren *Müstakil Gazete*, firarî Ermenilerden Değirmenciyân'ın Osmanlı Bankası kanalıyla Ankara'ya havale ettiği 4.500 liranın Hapishaneler Genel Müdürü Efdalettin Bey tarafından Millî Savunma Bakanlığına bağış olarak alındığına, paranın akıbetinin meçhul olduğuna hatta Karnik Sebuhyân'ın da memlekete girmek için Dahiliye Vekâletinden iltimas gördüğüne dair yeni iddialar ortaya attı. Bunun üzerine söz konusu Ermenilerin sorgulanmadan derhal sınır dışı edilmiş olmalarının heyetin işini hayli zorlaştırdığına dikkat çeken gazeteler, Ferid Bey'e yönelik hücumlarını iyice sertleştirdiler ve kendisini bir an evvel istifaya davet ettiler. Meclisin bir kısmı da basınla aynı kanaati taşıyordu. Bu arada 18 Nisan tarihli *İleri* gazetesi, adı geçen Ermenilerin sınır dışı edilmeleri emrinin Cumhurbaşkanı tarafından verildiğini duyurdu¹⁸ ancak hem basın hem de Meclisin büyük bir kısmı meselenin en büyük sorumlusu olarak gördükleri Ferid Bey'e yüklenmeyi sürdürdüler. Nihayet baskılara daha fazla dayanamayıp 21 Mayıs'ta görevinden çekilen Dahiliye Vekili Ferid Bey'in¹⁹ yerine Recep Bey getirildi. Ertesi gün de Meclis altı aylığına tatile girdi.

Tahkikat heyeti ise hazırladığı raporları aynı tarihlerde Dahiliye Vekâletine göndermişti. Araştırmanın birinci safhasına ait olan bu raporlar, Dahiliye Vekâletince 24-25 Mayıs tarihlerinde gazetelere verildi.²⁰ Fakat başta

¹⁷ "Meclisteki Münakaşât", *İleri*, nr. 2213, 15 Nisan 1340/11 Ramazan 1342, s. 1-2.

¹⁸ "Firarî Ermenilerin İthalindeki Suiistimal Anlaşıyor", *İleri*, nr. 2216, 18 Nisan 1340/14 Ramazan 1342, s. 1-2.

¹⁹ *Müstakil Gazete*, 150 vatan haininden biri olarak nitelediği Refik Halid (Karay)'in Halep'te çıkan *Doğru Yol* gazetesinde Ferid Bey aleyhine yayımlanan bir mektubunu, sabık vekil için bir "hüccet-i berâet" olarak göstermekte ve aynen iktibas ettiği bu mektup dolayısıyla "Refik Halid'in sabık refik-i mesâîsi hakkında yazdığı bu serzenişname bizce Ferid Bey için bir hüsn-i şehâdetir." demektedir. bk. "Bir Hüccet-i Berâet", *Müstakil Gazete*, nr. 398, 28 Mayıs 1340/25 Şevval 1342, s. 1.

²⁰ Meselâ bk., "Kozmeto ile Karısının Memleketimize İthaline Ait Raporun Metni", *İleri*, nr. 2249, 24 Mayıs 1340/20 Şevval 1342, s. 1-2; "Gümüşgerdanyan'la Fesciyan ve Ailesinin İstanbul'a Ne Suretle Girdikleri Hakkında Hey'et-i Tefüşiyeye Raroları", *İleri*, nr. 25 Mayıs 1340/21 Şevval 1342, s. 2. (Söz konusu raporlara göre daha önce açığa alınmış bulunan İstanbul Emniyet Müdürü Sadettin Bey, Vali Haydar Bey, Hapishaneler

Benon Değirmenciyan olmak üzere diğer bazı firarîlerle alâkalı soruşturmalar devam ediyordu. Bu arada İstanbul ve Ankara basını arasındaki gerginlik artmakta, ortalıkta dolaşan ve nerelere kadar uzanacağı pek belli olmayan yolsuzluk dedikoduları da kamu vicdanını derinden yaralamaktaydı.²¹ Zira Ali Ekrem (Bolayır), bu dedikodular dolayısıyla 16 Haziran 1924 tarihli *Akşam* gazetesinde yayımladığı ironik ve bir o kadar da trajik şiirinde halkın duygularını şöyle dile getiriyordu:

*Bizler neyiz? Nasıl gözü hiç doymaz açlarımız!
Yok başka bir mücâdele, illâ senin, benim!
Âfâkı tuttu reng-i gurûbuyla Türk kanı,
Doldurdu kalb-i mahşeri masum Türk canı,
Hâlâ benim, senin, yine hâlâ senin, benim!
Gûyâ bugün mücâhede-i dîne başlarız;
Fart-ı huşû-ı kalb ile, îmân-ı tâm ile
Ekl-i vatan farîzasını almışız ele!*

*Fevka'l-beşerdi, mu' cize-i Hak' tı kurtuluş.
Ummân-ı kîne sadr-nişîn oldu azmimiz:
Yıttık cibâl-i gayzını lânet cihânının,
Söktük revâk-ı zulmünü küfür âsumânının,
Açtık cihânda bir yeni asr-ı hilâli biz!
Eyyah sonra?! Sonra mı, her şey beş, on kuruş!
Mecrûh sîne-i vatan üstünde toplanan
Son damla kanların kara taksîmidir ayân!*

*Müthiş bu kıvranış, bu kapışmak, bu hırlamak...
Hâlâ “senin, benim!” bağırın sayha-i akûr
Makberlerinde yaktı şühedâ-yı izâmını,
Öldürdü, boğdu sanki Hudâ'nın merâmını!
Türk'ün bütün fazîleti gûyâ ki şerr u şûr...
Millet, vatan nedir? Ne demektir vazîfe, hak?*

Genel Müdürü Efdalettin Bey, Dahiliye Vekili Ferid Beyin Özel Kalem Müdürü Raşid Bey ve bazı polis memurlarının suçları tespit edilmiştir.)

21 “Efkârumumiye sabırsızlıkla bu işin neticesini bekliyor. Hem de netice filân veya filânı azil ile elde edilmiş olmaz. Bir mahkemenin hüküm ve kararı lâzımdır. Fakaz bizim memlekette henüz mesuliyet ve ceza mefhumları takarrür etmedi. Büyükler her vakit olduğu gibi yakalarını kurtartıyorlar. Bizde suyu getiren de bir, testiye kıran da!...” bk., Suphi Nuri, “Mahut İşler”, *Müstakil Gazete*, nr. 398, 5 Haziran 1340/3 Zilkade 1342, s. 1.

*Yok, yok... Yegâne varlığımız menfaat, siyâh,
Mel'ûn menfaat! Bu ne muzlim sukût âh!...*

*-Türk'ün büyük fazîletini, kadr u şânını
İnkâr eder misin, bu hücûmun ne millete?
-Hâşâ! Bütün fezâilini halk-ı âlemin
Nefsinde cem eden, bütün evlâd-ı Âdem'in
Fevkinde kavm-i necdet olan, şeyn ü zillete
Aslâ yanaşmayan koca Türk kahramanını
Tebcîl eder lisân u cinânım müebbeden,
Millet değil hakarete şâyeste, sen ve ben!*

*Bir sen ve ben ki bin kişi var yok, fakat yine
Bir milletin bekasını tehdîde elverir,
En şanlı kahramanlığı tevkîfe azm eder;
Vidân düşer tereddüde, i' mân-ı Hak gider
İblîs tek de olsa yeter! Bir vesîledir
Her hayr her meziyyet onun küfr ü şerrine...
Ey millet-i necîbe uyan, tut hayâtını,
Türk ol ve Türklüğünle kuşat kâinâtını.*

*Artık "senin, benim!" yetişir; işte kıt'alar,
Deryâlar elden uçtu! Münevver ufukların
Elvâh-ı târı, makbere-i halkı ağlıyor,
Gökler leyâl-i mâtem-i mâzîyi bağlıyor...
Dün, kanlı bir gurûb; bugün, yok fakat yârın
Elbette bir tulû olacak: Ben cihân kadar
Sâhib-i hayât milletimin hakk-ı zuhûruna
İmanlıyım! İrâde-i aklın sudûruna
Cânımla i'timâd ederek halkı beklerim,
Yoktur meâli, yerlere geçsin "senin, benim!"²²*

Yolsuzluk etrafındaki soruşturmalar ve dedikodular devam ederken 11 Temmuz tarihli *Son Telgraf* gazetesi, Kars milletvekili Ağaoğlu Ahmed Beyin bir firarînin İstanbul'a girmesine aracılık ettiğine dair yeni bir haber yayımladı. Ağaoğlu Ahmed Bey, ertesi günkü *Cumhuriyet* gazetesinde hem *Son Telgraf*

²² Ali Ekrem, "Hâlâ Senin, Benim", *Akşam*, nr. 2044, 16 Haziran 1340/14 Zilkade 1342-1924, s. 3.

gazetesine çatıyor hem de Gelibolu milletvekili Celâl Nuri (İleri) hakkında ağır ithamlarda bulunuyordu.²³ Zira milletvekilliğinin yanı sıra *İleri* gazetesinin başyazarlığını da sürdüren Celâl Nuri, bu yolsuzluk olayının peşini bırakmayan en sivri kalemlerden biriydi. *İkdam*'da Ahmet Cevdet, *Tanin*'de Hüseyin Cahit (Yalçın), *Vakit*'te Mehmed Âsım, *Vatan*'da Ahmed Emin (Yalman) gibi tanınmış gazeteciler de sorumluların bir an evvel adaletin önüne çıkarılmasını istiyorlardı. Celâl Nuri'nin kardeşi Suphi Nuri ise *Müstakil Gazete*, *Son Telgraf* ve *İleri* gibi üç gazetede birden yazıyordu. Ağaoğlu Ahmed'in Celâl Nuri'ye saldırmasının asıl sebebi de kendisiyle ilgili haberin Suphi Nuri'nin yazmakta olduğu *Son Telgraf*'ta yayımlanmış olmasındandı. Zira bu haberin arkasında Celâl Nuri'nin bulunduğunu düşünüyordu. Celâl Nuri ise karşılık vermekte gecikmedi ve yazdığı cevap hem *Cumhuriyet*'in hem de *İleri*'nin 13 Temmuz tarihli sayılarında aynı anda yayımlandı.²⁴

Bu arada tahkikat heyeti, araştırmasının ikinci safhasını da tamamlamış ve düzenlediği raporları Dahiliye Vekâletine göndermişti. Dahiliye Vekili Recep Bey, söz konusu raporların basına verilmesinde herhangi bir sakınca görmedi.

23 “Ağaoğlu Ahmed Beyin Mektubu”, *Cumhuriyet*, nr. 62, 12 Temmuz 1340/9 Zilhicce 1342, s. 2. (Ağaoğlu Ahmed Bey bu mektubunda Celâl Nuri Beyin, Ebuzziya Tevfik Beyle birlikte çıkardıkları *Courriere d'Orient* adlı gazetenin isim değiştirip *Jön Türk* adıyla çıkmaya başlamasından sonra siyonistlerle iş birliği yaptığını ileri sürmektedir. Bazı siyonistlerin gazetenin bir kısım hissesine sahip olmak istediklerini, Ebuzziya Tevfik Beyin bunu kabul etmemesi üzerine Celâl Nuri Beyin onunla kavga ederek gazetenin bir kısım hissesini siyonistlere satıp onlarla birlikte çalışmaya başladığını söyleyen Ağaoğlu, Celâl Nuri Beyin *Edebiyât-ı Umûmiye Mecmuası*'nı da bir edebiyat dergisi olmaktan çok baştan sona Türk düşmanlığı yapmakla görevli bir “hezeyannâme” olarak nitelendirmektedir.) Burada Celâl Nuri'nin siyonist olduğuna dair bir belgenin yayımlanmış olduğunu hatırlatmakta yarar vardır. bk., Orhan Koloğlu, “Celâl Nuri'nin *Jeune Turc* Gazetesi ve Siyonist Bağı”, *Tarih ve Toplum*, c. 18, nr. 108, Aralık 1992, s. 366-368.

24 “Celâl Nuri Beyin Ağaoğlu Ahmed Beyin Mektubuna Cevabı”, *İleri*, nr. 2229, 13 Temmuz 1340/10 Zilhicce 1342, s. 1-2. (Celâl Nuri Bey bu cevabında özetle şunları söylemektedir: Merhum Ebuzziya ile ben *Tasvîr-i Efkâr* ve *Courriere d'Orient* adıyla iki gazete çıkarmak için teşebbüs etmiştik. Daha sonra *Courriere d'Orient*'i her ikimiz ortak çıkardık. Sonra Osmanlı tebaasından Hohberg isiminde biri şirketimize ortak oldu. Fakat bu şirket hükümetçe kapatıldı. Ebuzziya Tevfik Bey bir miktar zarar ve ziyana uğradı. Hohberg ile birlikte *Jön Türk* adında yeni bir gazete çıkarmaya başladık. Hohberg, kabul etmediğim hâlde o zaman Agayef olarak bilinen Rus uyruklu Ahmed Beyi gazetenin yazar kadrosuna aldı. Ben gazeteden ayrıldıktan sonra orada başyazarlık eden Agayef'tir. Şurasını da söylemeliyim ki Ahmed Bey, *Jön Türk*'teki ilk makalelerini imzasız olarak yayımlıyor ve altına “Bir Rus Müslüman” yazıyordu. Birkaç defa tekrarladığı bu çirkin imzaya muhalefet ettim ve hiç değilse “Bir Rusyalı Müslüman” şekline çevirttim. *Edebiyât-ı Umûmiye Mecmuası*'na gelince, bu mecmua Agayef'in dediği gibi bir hezeyannâme değildir. Hemen bütün edebiyatçılarımız bu derginin yazı kadrosuna girmişlerdir. Fakat ne yazık ki Ahmed Beyin düşmanlığı ve isnatları yüzünden dergi kapatıldı... Sonuç olarak Ahmed Bey kendisini savunmak yerine mebusluğun kendisine verdiği dokunulmazlık hakkından vazgeçsin de bizi mahkemeye verip mahkûm ettirsin. Yoksa dokunulmazlığının arkasına saklanarak ötekine berikine sataşmasın!...)

Bazı gazetelerde özet hâlinde yer alan bu raporların tamamı, 20 Temmuzdan itibaren *Hâkimiyet-i Milliye*'de birer birer yayımlanmaya başlandı.²⁵ Bu raporlarda Kılıç Ali, Yunus Nadi ve eski Dahiliye Vekili Ferid Beyin Özel Kalem Müdürü Raşid Beylerin, İstanbul Emniyet Müdürü Sadettin Beyi ikna ederek bir "iş komitesi" kurmak ve alacakları paraları yani rüşvetleri de aralarında paylaşmak istedikleri, fakat Sadettin Beyin buna razı olmadığı ifade edilmekteydi. Diğer yandan Yahya Kemal, Ruşen Eşref, Sabur Sami ve Midhat Bey gibi bazı milletvekilleri de bir şekilde yolsuzluğa bulaştıkları gerekçesiyle şaibe altında bırakılıyorlardı.²⁶ İşte asıl kıyamet de bundan sonra koptu. İstanbul ve Ankara basını tam anlamıyla ikiye bölünmüştü. Raporla adı geçen milletvekillerinden bazıları *Hâkimiyet-i Milliye* ve *Cumhuriyet* gazeteleri vasıtasıyla haklarındaki iddiaları yalanlarken bu gazetelerde, Dahiliye Vekili Recep Bey, tahkikat heyeti üyeleri ve İstanbul basını hakkında çok ağır ithamlar, hatta tehditler içeren yazı ve haberler birbirini takip etmeye başladı.²⁷ Bu arada Yunus Nadi Bey, Dahiliye Vekili Recep Beye çektiği bir telgrafta özetle şunları söylemekteydi: "Hakkımda kin ve düşmanlık besleyenleri güya yeni bir silâh ile üzerime saldıran şu rapor, baştan aşağı bir hezeyannamedir. Kime yaptırılacaksa bu raporun bir an evvel sonuçlandırılmasını zatiâlinizden şiddet ve katiyetle talep ediyorum. Bugün bu bizim için bir hak olmaktan ziyade zatiâliniz için bir vazifedir... Meclis toplanır toplanmaz, zatiâliniz için bir soru önergesi vermek üzere Meclis Başkanlığına resmen başvurduğumu da şimdiden bildirir, bu vesile ile arz-ı hürmet eylerim Beyefendi!"²⁸

25 *Hâkimiyet-i Milliye*'nin 17 Zilhicce 1342-20 Temmuz 1340/1924 tarihli 1172 numaralı nüshası ile 11 Muharrrem 1343-13 Ağustos 1340/1924 tarihli 1193 numaralı nüshaları arasında yayımlanan bu raporlar, yapılan tahkikatları bütün safha ve ayrıntılarıyla ortaya koymaktadır.

26 Bu raporların yayımı sürerken İstanbul'da neşredilen 23-24 tarihli *Vatan*, *Son Telgraf* ve *İleri* gazeteleri raporlarda isimleri geçen Kılıç Ali, Yunus Nadi, Ruşen Eşref, Yahya Kemal, Mustafa Fevzi, Necmeddin Molla, Sabur Sami ve Midhat Bey gibi bazı milletvekillerinin fotoğraflarını manşetten yayımlamıştır.

27 "Hey'et-i Tahkikiyeyi Vazifesini Suiistimal Etmekle İtham Ediyoruz", *Cumhuriyet*, nr. 76, 24 Temmuz 1340/1924-21 Zilhicce 1342, s. 1-2; "Dahiliye Vekilini Vazifeye Davet Ediyoruz", *Cumhuriyet*, nr. 78, 26 Temmuz 1340/1924-22 Zilhicce 1342, s. 1... *Cumhuriyet*'in 76 numaralı nüshasında yer alan "Suikast" adlı baş makalesinde tahkikat heyetini şiddetle eleştiren Yunus Nadi, 78 numaralı nüshada yer alan "Cehalet mi Denet mi?" adlı yazısında da "Hele Hüseyin Cahid Beyefendinin bu sahada öyle yüksekten bir atışları var ki sahtekârlığın bu derecesine bayılmamak kabil değildir. Ahmed Emin çelebi, hangi vatandan geldiği bilinmeyen ve âdeta Sabetay Sevi nazariyatına benzeyen bir peygamberlik davasıyla masûniyet-i teşriyyenin ref olunabileceği zamana intizaren kendi nazarında biz zavallı mahkûmlara şöyle yapmak ve böyle yapmak vesâyâsındadır..." demektedir. *Cumhuriyet* ve *Hâkimiyet-i Milliye* gazetelerinin bu tarihlerdeki nüshalarında buna benzer birçok yazı ve haber bulunmaktadır.

28 "Mebus İsimlerine Dair Çıkan Dedikodular", *İleri*, nr. 2309, 26 Temmuz 1340/23 Zilhicce 1342, s. 1.

Yunus Nadi Bey bu kadarla yetinmiyordu. Sahibi ve başyazarı olduğu *Cumhuriyet* gazetesinde Dahiliye Vekili Recep Beyin esasen bu raporları tenkit ettiğine, yırtıp atacağına hatta tahkikat heyetini de azlederek hakkında takibat başlatacağına dair birtakım yazı ve haberler yayımlıyordu.²⁹ Hâlbuki Recep Beyin bu konuyla alâkalı basında henüz herhangi bir beyanatı çıkmış değildi. Diğer yandan Ağaoğlu Ahmed Bey de *Hâkimiyet-i Milliye* ve *Cumhuriyet*'teki yazılarında İstanbul basınının inkılâbı gerçekleştiren kadroyu lekelemek ve kamuoyu önünde küçük düşürmek istediğini ileri sürüyor, buna karşılık İstanbul gazeteleri hem kendilerini hem de Dahiliye Vekili Recep Beyle tahkikat heyeti üyelerini savunmak durumunda kalıyorlardı...

Bu sıralarda İstanbul'da bulunan Antep Milletvekili Kılıç Ali, raporun yayımlandığı 24 Temmuzda *İleri*, *Vatan* ve *Son Telgraf* gazetelerine giderek bağırıp çağırılmış ve birtakım tehditler savurmuştu.³⁰ Fakat İstanbul basını ve özellikle de Celâl Nuri susmak taraftarı değildi. Bu gelişmeler üzerine Dahiliye Vekili Recep Beyin havayı yumuşatmak üzere Anadolu Ajansına verdiği bir demeç 30 Temmuz tarihli gazetelerde yayımlandı.³¹ Ne var ki bir süredir iyice gerilen havayı yumuşatmak amacıyla verilen bu beyanat tam tersi bir sonuca yol açtı. Zira o gün akşam *İleri* gazetesi idarehanesinde Kılıç Ali'nin tabanca darbeleriyle başından yaralanan³² Celâl Nuri, muhtemel bir cinayete kurban gitmekten araya giren bazı milletvekilleri sayesinde ancak kurtulabilmişti.³³ Bunun üzerine meseleye el koyan İstanbul savcılığı kısa bir soruşturmadan sonra olayın cinayete teşebbüs olmadığı kanaatine vardı. Milletvekillerinin

29 “Recep Beye göre rapor dedikodulardan, muharref rivayetlerden ibaret, ne çare ki masûniyyet-i teşriyye hasebiyle neticeye vasıl olmak mümkün değil!”, *Cumhuriyet*, nr. 82, 30 Temmuz 1340/1924-26 Zilhicce 1342, s. 1-2.

30 “Kılıç Ali Bey Matbaalarda”, *İleri*, nr. 2308, 24 Temmuz 1340/22 Zilhicce 1342, s. 1.

31 “Raporda İsimleri Geçen Mebuslar Hakkında Dahiliye Vekili Recep Beyin Beyanatı”, *İleri*, nr. 2313, 30 Temmuz 1340/28 Zilhicce 1342, s. 1. (Bu beyanatında, raporda adı geçen milletvekillerinin böyle bir yolsuzluğa karışmış olabileceklerine inanmadığını, Cumhuriyetimizi içinden işleyen bir yara ile malûl göstermek isteyen birtakım yazı ve haberlerden sakınmak lâzım geldiğini ifade eden Recep Bey, masum ve temiz olanların herhangi bir taşkınlığa meydan vermeden hükûmetin bu konudaki kararını beklemelerini tavsiye etmekteydi. Ancak ortalığı yatıştırmak için yapılan bu açıklamanın satır aralarında hem hükûmetin yolsuzluk dedikodularından duyduğu ciddi rahatsızlık dile getirilmekte hem de basının yanı sıra raporda adı geçen milletvekillerine birtakım mesajlar gönderilmekteydi.)

32 “Dün akşam Ayıntap mebusu Kılıç Ali Bey idaremizde Celâl Nuri Beyi cerh etmiştir. Kılıç Ali Bey, refiki Lâzistan mebusu Rauf Beyle birlikte revolverlere sarılmışlarsa da bir mebus daha büyük bir faciaya mani olmuştur.”, *İleri*, nr. 2314, 31 Temmuz 1340/28 Zilhicce 1342, s. 1.

33 “... Mütearrızlardan birinin ismini gazetelerde görmüştük. Diğerinin ismi bile geçmediydi. Fakat Recep Beyden hıncını alamayan o iki mebus bizim matbaamıza gelip tabanca muhabbetine başladılar. Feridun Fikri Bey mani olmasaydı muhakkak Celâl Nuri kurşunu yiyecekti...” bk., Suphi Nuri, “Vurun Efendiler!”, *İleri*, nr. 2314, 31 Temmuz 1340/28 Zilhicce 1342, s. 1.

“dokunulmazlık” hakları, cinayet veya cinayete teşebbüs dışındaki her türlü suç için soruşturma açılmasına izin vermediğinden bu dosya da böylece kapatılmış oldu.³⁴

Ancak yolsuzluk dedikoduları bitmek bilmiyordu. Olayı şiddetle protesto eden *İleri*, *Vatan*, *Son Telgraf*, *Müstakil Gazete* ve *Tanin* gibi basın organları bu gibi yıldırma ve sindirme teşebbüslerine papuç bırakmayacaklarını vurguluyorlar; her ne pahasına olursa olsun yolsuzlukların üstüne gitmekten geri durmayacaklarını ve cumhuriyetçi geçinenlerin Cumhuriyeti baltalamalarına seyirci kalmayacaklarını ifade ediyorlardı. Bu arada daha büyük ve istenmeyen olayların patlak vermesinden endişelenen Dahiliye Vekili Recep Bey 3 Ağustos İstanbul’a giderek ortalığı yatıştırmak için hayli çaba sarfetti. 14 Ağustos Gazeteciler Cemiyetinde basın mensuplarıyla bir araya gelip uzun uzun sohbet eden Recep Bey, samimî bir durum değerlendirmesi ve iç muhasebesi yaptı. Memleketin bu gibi olaylara tahammülü olmadığını ve mevcut sorunların üstesinden gelmek için basının, halkın ve hükümetin üstüne düşen her türlü sorumluluğu hiçbir provokasyona imkân tanımadan yerine getirmesi gerektiğini vurguladı.³⁵ Bu toplantıdan sonra sular duruldu. Dört beş aydan beri yolsuzluk etrafında kopan onca fırtına bir anda dindi. Her şey unutuldu yahut unutturuldu!...

Bütün bu hadiseleri sanatçı duyarlılığıyla takip eden ve bir bakıma hükümetin olayın üstünü örtme çabalarını hazmedemeyen Hüseyin Rahmi, 18 Ağustos’ta *Son Telgraf* gazetesinde³⁶ tefrika etmeye başladığı *Ben Deli miyim?*

34 Böyle bir sonuç karşısında kanuna güveninin kalmadığını ifade eden *Son Telgraf*’ın mesul müdürü Fevzi Lütfi, bu konudaki düşüncelerini “Kanun nazarında herkes birdir diyorlar. Fakat inanmıyoruz. Çünkü görüyoruz ki birtakım vatandaş için münakaşa edilmekten vareste bulundurulmak istenen kanunu, başka vatandaşların hatırı için bu zilletin kucağına bile atmaktan çekinmiyoruz.” cümleleriyle dile getirmektedir. bk., Fevzi Lütfi, “Değil mi? Haklı Değil miyiz?”, *Son Telgraf*, nr. 50, 5 Ağustos 1340/3 Muharrem 1343, s. 2.

35 bz., “Dahiliye Vekili Recep Beyin Mutbuat Erkânına Beyanatı”, *İleri*, nr. 2332, 18 Ağustos 1342/16 Muharrem 1343, s. 1-2.

36 *Son Telgraf* gazetesi de yayımladığı birtakım karikatürlerle bu meseleden dolayı hükümeti iğnemeleyle devam etmekteydi. Bu karikatürlerde iskelet hâline gelmiş perişan kıyafetli köylü ile şişmanca mebuslar yanyana gösteriliyordu. Meselâ Yunus Nadi ile böyle bir köylünün çizildiği bir karikatürün altında şu muhavere vardır:
Yunus Nadi: -Ben *İleri*’dekilerden milerilerdekilerden değilim, senin şikâyetini dinlemekten çok zevk duyuyorum.

Köylü: -Ne diyeyim? Hükümet bizi namertlere muhtaç etti... (nr. 68, 23 Ağustos 1340/21 Muharrem 1343, s. 2.)

Bir başka karikatürde, iskelet hâlindeki köylü şişmanca bir mebusun bindiği el arabasını çekmekte ve karikatürün altında “Diyorlar ki: Halkı teceddüde sevk ediyoruz.” ibaresi yer almaktadır. (nr. 70, 25 Ağustos 1340/23 Muharrem 1343, s. 1.) Yine bir mebusun aynı hâldeki köylüyü işaret ettiği bir başka karikatürün üstünde “Diyorlar ki: Memleketin efendisi köylüdür” yazısı mevcuttur. (nr. 73, 28 Ağustos 1340/26 Muharrem 1343, s. 1)

romanının daha ilk bölümünde, kahramanı Şadan ile annesini şöyle konuşturuyordu:

-Anneciğim ben boş yere çıldırmıyorum... Mademki aklımın bacası çarpık tütüyor. Mademki akıllıların zihniyetinden ayrılıyor. Bırak cinnetin verdiği bu mazeretle vicdanımda kabaranları hep ortaya saçayım.

-Üzülme oğulcuğum... Âlemin tasası sana mı kaldı? Dünyayı sen mi düzelteceksin?

-Evet, akıllılar bir şey beceremeyince vazife delilere kalıyor... Halk hükûmeti değil mi bu? Ben niçin düşünmeyeceğim? Ayda yılda bir hamdüsena için ağız açan bazı duagû mebuslardan çok yüksek düşündüğüme eminim. Anne, buna inan... Dinle, meselenin tamam felsefesine geldim. Zihnimde kaynayan bin bir fikirden yalnız bir tekini birkaç kelime ile izah edeceğim... Sen mebus anası olayım da eteğimi öpsünler diyorsun. Etek öpmek, divan durmak gibi insanların bir kısmını zelil, hakir eden âdetlerin artık ortadan kalktığını bilmiyor musun?

-A, bizde etek öpmek âdeti kalkar mı hiç? Muhitimizde el etek öpmeden iş görülebilir mi? Benden aşağısı benim eteğimi öper, ben kendimden yukarısınınkini öperim. İşler böyle döner...

-Fakat şimdi böyle olmayacak!

-Evet, şimdi biraz değişti.

-Ne gibi?

-Evvelden yüksek, kibar adamların etekleri öpülürdü. Şimdi halk zaruretten dilenci derekesine düştü. Ufak bir iş için en küçük memurundan hademesine kadar rast geldiğinin eteğine sarılıyor.

-Hah, şimdi ağzından söze benzer bir şey çıktı. Bizde işlerin kapıları iki anahtarla açılır: Tabasbus, rüşvet! Buradaki Rum, Ermeni, Yahudi dalavreciler hep bu iki miftahı istimaldeki maharetleri sayesinde milyoner olmuşlardır. Bu iki maymuncuğu nihayet cumhurî idareye de uydurdular. Memleketin kurtarılması için akıtılan kanların kızıl buharı henüz kurumadan, malûl gazilerimiz kör, topal, aç taksir sokaklarda dolaşır, şehit aileleri zaruretten can verirken bugün parsayı kimlerin topladığını görmüyor musun?... Sanki hükûmet birtakım hain, muzır eşhasın teb'îdi muamelesine buradaki irtikâp borsasında bir irtişa spekülasyonu açmak için girişmiş... Bu delikten dışarı atılan Değirmenciler bir nefeste öbür delikten içeri girdiler. Ruhsat tezkeresi, pasaport gibi sorgu sualler, cüzdanları şişkin olmayanlara tatbik edilen beyhude muamelelerdir. Birkaç yüz bin liranın maliki misin, seni İstanbul'dan kimse süremez. Kazara Kafdağı'nın arkasına fırlatılmış olsan bile üç gün sonra şehrin en

civcivli yerine hacıyatmaz gibi iki ayak üzerine düşersin. Aşığın daima cuk oturur. Etrafını mutabasbıs çehreler alır. Ellerin sıcak avuçlar içinde dostane temennilerle sıkılır. Seni müdafaa için hazırlanan ağızlar, kalemler, karşında bir işaretine bakarlar. İrtişa şebekesinin alt ipliği görünüp bir rezalet teyeli ta üst başa doğru sökülünceye kadar mürteşiler yuttukları haram lokmaları tatlı tatlı hazmederler. Sonra söz ayağa düşer. Gazetelerde münakaşa alevlenir. Hep sokak arbedelerinde olduğu gibi belki birkaç kişi de yarananır. En bahir irtişalarda, hıyanetlerde aleyhtarlar, lehtarlar vardır. Bu koyu ağdayı en ziyade kıvamlandıran gazeteler sürüm temin ederler. Bazı kinciler fırsattan bilistifade birikmiş intikamlarını çıkarırlar. Kurunun arasında bazen yaş da yanar. Müteaddit affiumumîlerle ceza müddetleri yüzden yirmiye tenzil edilen bu merhametli devirde mürtekipler üç buçuk aylık bir hapishane havası ya teneffüs ederler ya etmezler. Bu maceralar, dedikodu piyasasından çivilenen birçoklarının karınlarını doyurur. Nafile yere üzülp didinen, mutazarrır olan, nafakalarından kesip gazetelere para yetiştiren yalnız zavallı masum halktır. Her macera onun zararına neticelenir. Her suiistimal onu zayıf düşürür. Her kabak onun başına patlar. Görünüşte ittihaz olunan türlü tedbirlere rağmen her gün onun hakkı zayi olur. Her mürteşî, her hırsız onun sırtından geçinir. Halkı bu kehlelerden kurtarmak için başına ekilecek sürürtü ben bilirim ama...

-Şadan'ım, artık sus!... Hırstan, yeisten gözlerin süzülüyor. Ağzın köpürüyor. Nohut tanesi gibi terler döküyorsun...

-Evet anneciğim, anla ki işte ben bir divaneyim. Çünkü halkı düşünüyorum. Akıllı kafalar evvelâ kendilerini düşünürler. Vatanperverlik, adaletçilik, istikamet, hamiyet, hep bunlar menfi arızalardır. Hamiyet çiçeği dökmüş ne göğüsler gördüm ki dolgunca bir rüşvet sulfatosuyla bu marazdan kurtulup pirüpak oldular...

(...)

-Bunlar nasıl sözler? Sen de mi boş herif oldun?

-Bolşevik diyeceksin... Bolşevik, faşist, komünist... İnsanların böyle çeşitleri arttıkça dünya büsbütün karışıyor. Ben Bolşeviklere boş herifler demeyi daha münasip buluyorum... Onların dünyaya saçtıkları tohumlar her tarafta filizlensin de boş mu yoksa dolu mu olduklarını anlarsınız.

-Oh yavrucuğum böyle muzır şeyleri aklından çıkar. Sinirlerini yatıştırmak için haniya doktor sana bir hap verdiydi. Onu yut...

-Vah zavallı anneciğim biz hepimiz hapı çoktan yuttuk. Haberin yok mu? (s. 21-29)

Fakat Şadan, söz konusu yolsuzluk hadisesinden dolayı hükûmet aleyhinde böylesine ağır bir dil kullanırken içine düştüğü bunalımdan olsa gerek bu sözlerinin kendi yaratıcısı hakkında meselâ bir “adaba mugayir neşriyat” davasına yol açabileceğini düşünememiştir! Bununla beraber dönemin gazetelerinde yahut Hüseyin Rahmi’den bahseden kaynaklarda meselenin bu yönüne işaret eden herhangi bir haber, yazı yahut yoruma rastlamak da mümkün değildir.³⁷ Bu kaynaklara göre yazarın yargılanma sebebi, *Ben Deli miyim?* romanının kahramanlarından Kalender Nuri’nin ahlâksız bir hareketinden ibarettir³⁸ ki mahkemenin ilk duruşmasında savcı tarafından okunan ve zabıtlara da aynen aktarılan³⁹ bu hareket, romanda şöyle geçmektedir:

Biz yanyana koşulu bir çift saralı araba beygiri gibi tırısı kalktık. Tünele doğru inen kadınlara yaklaştık.

Nuri: -Bu muhterem valide ile hoşver kerime ve sevimli hafide evet üçü de Benon Değirmenciyan’ın⁴⁰ milletinden...

-Yüzlerini görmeden nasıl anladın?

Kalender Nuri bana, iki iri ve amûd değirmen taşı gibi birbirini yalayarak muhit muhite dönen genç kadının gerisini göstererek:

-İşte değirmen, bak ne hoş dönüyor! Daha ne ispat istersin?⁴¹

(...)

Ucu tıkanmış bir oluk gibi cereyan durup da halk arkadan birbiri üzerine yaslandıkça tazyikten turnike işledi. Tevakkuf anında Madam bütün hançeresinin ihtizazıyla ancak bir defa haykırmıştı. Avazı takip eden sükûtu kimi vaz’-ı hamlin vukuuna, kimi bîçârenin bayılmış olduğuna hükmetti. Turnikeden öteye geçtikleri vakit kocakarı, suratı âteşî al kesilmiş kızının yanına koşarak:

37 Hüseyin Rahmi’nin yargılanmasıyla ilgili olarak gazetelerde yer alan haber ve yazıların bir kısmı yeni harflere artarılmıştır. bk., Çiğdem Durmuşoğlu, *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın 1923-1934 Yılları Arasındaki Romanlarının Kronolojik Olarak Tetkiki*, (Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi), İ.Ü. Türkiyat Araştırmaları Merkezi, Tez No: 966, İstanbul, 1970, s. 78-112.

38 bk. Refik Ahmet Sevilgil, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, İstanbul, 1944, s. 103; Agâh Sırrı Levend, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, Ankara, 1964, s. 80-81; Önder Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, Ankara, 1993, s. 299-300.

39 “*Ben Deli miyim?* Romanı Mahkemede”, *Son Telgraf*, nr. 101, 25 Eylül 1340/25 Safer 1343, s. 1-2.

40 Romanın ikinci kahramanı Kalender Nuri, bu kadınların “Benon Değirmenciyan’ın milletinden” olduğunu söylerken, yukarıda özetlemeye çalıştığımız ve baş kahramanı “Benon Değirmenciyan” olan Ermeni zenginleri yolsuzluğuna işaret etmektedir.

41 Yazar bu ifadeyle, Benon Değirmenciyan’ın rüşvet dağıtarak kolayca yurda döndüğüne gönderme yapmaktadır.

-Ekzabert, yavrurum ne oldun? Ödüm koptu, koptu da be-tekrar yine düğümlendi... Bir sakatlığa uğradın? Vücudundan et kopardılar? Ne ettiler?

-Ah maman ayıptır... Diyemem...

-Ah güpegündüz böyle kalabalığın ortalık yerinde hiçbir ayıp iş olabilir?

-Oldu validem, oldu...

-Ne olduysa söyle bana...

-Kulağını bana ver...

Kocakarının kulağı kızının ağzına yanaştıktan sonra:

-Ah anneciğim. Dibime parmak koydular? Yoksa çivi mihladılar? İşte öyle kıyak bir şey oldu. Dayanamadım bağırdım...

-Hangi kepazedir bu işi eden? Göstert bana polise vereyim. Ona haddini bildirteyim.

-Yok maman, dava istemem. Polis gelecek, şahit isteyecek... Çivi kaç santim girmiştir deyi doktor çağıracaklar... İrezillik büyüyecek... Çünkü hâlâm oramdan acı geçmedi, sanırsın ki çivi daha ondadır.

Kalender Nuri büyük bir ibadet işlemiş zahit kadar beşüş ve hareketinden memnundu. Yanına yaklaşarak:

-Oğlan ne halt ettin?

-Sorma Şadan. Nadir yapılan bir azizlik... Fakat karı arkasına giren şeyin ne olduğunu anlayamadı. O ne parmaktı ne çivi... Uzun cıgara ağızlığımı yallah ettim içeriye. Hâlâ hartuç kovanın içinde duruyor. Bîçare, tünelde kış üstü oturduğu vakit anlayacak. Kehlibar taklidi ağızlığıma kıydım ama çok eğlendim, çok...

-Vay cenabet herif be! Elbisenin üzerinden nasıl mihladın?

-Elbise mi? Adam sen de, sinek konmasın diye çıplak bir resmi örten tüller gibi iki incecik perdeden ibaret... Alt tarafı cascavlak. Turnikenin tevakkufu esnasında perdeyi sıyırdım. Hartucu sürdürdüm. Bakalım hararetle infilak ne vakit olacak? Sokaklarda donsuz gezen karıları hep bu cezaya çarpmalı ki akıllansınlar... Talihli ağızlığım sıcacık kılıfını şimdi buldu...

-Madam kılıfından çıkarıp da ağızlığı iade etse kullanır mısınız?

-Hay hay, mis gibi kullanırım. Ağızlık evvelden kehribar idi şimdi amberleşti... (s. 110-119)

Ancak mahkemeye çıkmadan iki gün önce *Son Telgraf*'ta yayımlanan uzunca bir yazısında "Ben adabın alemdarıyım, muhalifi değil... Bu günlerde yapılması pek moda olan adaba mugayir şeyleri halk görüyor. Muhterem adalet memurları, siz de görüyor ve belki de fart-ı teessürünüzden şaşırarak öfkenizi

Hüseyin Rahmi'den çıkarmak istiyorsunuz...”⁴² diyen yazar, hakkında açılan “ahlâk” davasının Kalender Nuri'nin bu hareketinden değil, Şadan'ın yukarıdaki yergilerinden kaynaklandığının farkındadır. Zira mahkemede ilk duruşmasında hâkimin “Bir delinin ağzından dahi sâdir olmuş olsa kanun bu kabil şeyleri mugayir-i edeb addetmiş ve kanunen neşrini muvafık görmemiş ve men etmiştir. Buna ne dersiniz?” sorusuna verdiği “Bendeniz zannediyorum ki mugayir-i edeb değildir. *Cumhuriyet* ve *Hakiniyet-i Milliye* gazeteleri benden roman istedi. Onlara göndereceğim romanlar da diğer eserlerim gibi idi. Ben zannediyorum ki bu roman muvafık gazetelerde neşredilseydi böyle olmayacaktı...”⁴³ cevabı, bu davanın hem *Son Telgraf* gazetesine hem de kendisine yönelik siyasî bir hesaplaşma olduğunu ima etmesi bakımından hayli dikkat çekicidir.⁴⁴ Fakat meselenin bu ciheti üzerine gidemeyen yazar kendisini dava gerekçesindeki iddiaya göre “ahlâk” noktazarından savunmak mecburiyetinde kalmıştır.⁴⁵ Hiç kuşkusuz *Son Telgraf* gazetesi de durumun farkında

⁴² Hüseyin Rahmi, “Hâkimlere, Karilerime, Efkârıumumiye”, *Son Telgraf*, nr. 99, 23 Eylül 1340/23 Safer 1343, s. 1-2. Hüseyin Rahmi bu yazısında hakkında açılan davanın gerçek sebebine dair bazı noktalara da şöyle temas etmektedir: “Bugün kirli bir top gibi mahkeme parkelerine fırlatılmak istenilen bu isim bu ana kadar memleketin hiçbir mülevves meselesine karışmamıştır. Ve hemen kırk yıldır kafasına doldurduğu felsefeyi etrafına saçan bir mürebbi birdenbire adaba mugayir bir tavır alarak halka edepsizlik telkinine nasıl kalkışır? ... Söyleyiniz efendiler, *Ben Deli miyim?* hikâyesi edeben, fikren, ruhen, tasviren *Şipsevdi*'den *Tebessüm-i Elem*'den, *Cehennemlik*'ten vesairelerinden pek başka türlü bir şey midir? Hepsinde aynı muharririn dimağını, felsefesini, sinir galeyanlarını ve bazen bil-icap uryan bir ifade ile ahlâksızlıkla gırtlak gırtlığa mücadelelerini görmüyor musunuz? Aralarında adaba mugayerete doğru derin bir başkalık varsa anlatınız. O hâlde biçinden türlü türlü devreler geçen otuz beş senedir adaba mugayeret maznuniyetiyle bana yan bakmayan adliye bugün birdenbire bu isnatla neden beni huzuruna çağırıyor? ... Vicdanınızdan sorduğum sual işte budur: Değişen ben miyim, adliyemiz midir? İşte efendim, her şey bu sualin içinde düğümlüdür...”

⁴³ “Muhâlif-i Âdâb Neşriyatında Bulunmak İddiasıyla Hüseyin Rahmi Bey Ceza Mahkemesinde”, *İleri*, nr. 2371, 26 Eylül 1340/26 Safer 1343, s. 1, 3; “*Ben Deli miyim?* Romanı Mahkemede”, *Son Telgraf*, nr. 101, 25 Eylül 1340/25 Safer 1343, s. 1-2.

⁴⁴ *Akbaba* dergisinde *Son Telgraf* aleyhine açılan bu dava münasebetiyle “*Cumhuriyet* müstesna olmak ve mizah gazeteleriyle *Son Telgraf* başta bulunmak üzere diğer ceraid aleyhine her gün ikame kılınan davaları rü'yet etmek için Babıali Caddesi'nde bir matbuat cezası mahkemesi küşadına teşebbüs edilmiştir.” denilmektedir. (“Yeni Bir Muhakeme”, *Akbaba*, nr. 190, 29 Eylül 1340, s. 1.)

⁴⁵ Bu dava meselesini romanına da taşıyan yazar, 21 Ekim tarihli tefrikanın altına şu dipnotu düşmüştür. “Sermed'in Madam Federovna'da ne gibi ahlâksızlıklarla hevesatını teskin ettiği ve çocuğun ruhundaki hastalık ve bu iptilâya nasıl tutulduğu burada tamamıyla teşrih edilecekti. Ahlâka mugayeretle fennin hududu henüz bizde ayrılmamış olduğu için müddeiumumîlik buna müsaade etmiyor. Fakat yaranın setr veya teşhirinden hasıl olacak faide veya zararı erbâb-ı vukufun vicdanlarına havale ederim.” bk., *Son Telgraf*, nr. 127, 21 Teşrinievvel 1340/22 Rebiulevvel 1343, s. 2; ayrıca bk., *Ben Deli miyim?*, s. 291. Agâh Sırrı Levend ise bu konuda şunları söylemektedir: “Her şeyden önce eserin amacı ve eser sahibinin kastı bu konudaki hükümde esas olacak, daha sonra da estetik bir zorunluluğun bulunup bulunmadığı göz önünde tutulacaktır. ... Hüseyin Rahmi'nin kişiliği ahlâk bozucu bir eserin sahibi olmasına engeldir. Bu bakımdan

dır.⁴⁶ Ancak yazarını söz konusu gerekçeye göre “fikir, sanat ve ahlâk” noktasından savunmak durumunda olduğu için dönemin bazı kalem sahiplerine müracaatta bulunarak Hüseyin Rahmi’nin “ahlâk ve sanat” anlayışına dair fikirlerini talep etmiştir.⁴⁷ Bu münasebetle *Son Telgraf* ta yayımlanan ilk yazı yine bir mizah ustası olan Osman Cemal (Kaygılı)’e aittir. Bu yazıda “Öteden beri Hüseyin Rahmi’yi âdâb-ı umûmiyeye muhalif hareket edenlerin düşmanı” olarak bilen ve “bu memlekette onun kadar edepsiz, rezil güruhunu ahlâksızca teşhir ve halk nazarında terzil eden bir muharrir” tanımadığını ifade eden Osman Cemal, “Hele son davaya sebep olan *Ben Deli miyim?* romanında gördüğümüz Şadan Beyle Kalender Nuri’nin şimdiye kadar geçen maceraları, bugün İstanbul’da aramızda yaşayan birçok tipler için ne güzel bir ders-i ibret, ne canlı müşahede, sonra memleketin ahlâkiyatıyla uğraşanlar için ne istifadeli bir mevzu ve safhadır. Vakıa Hüseyin Rahmi Beyin diğer hikâye ve romanlarında olduğu gibi bunda da pek çok açık, iğrenç sahneler var, fakat bu sahneler, zannetmem ki herkesi imrendirip kendine celp ve cezbetsin; eğer öyle olsaydı bugünkü sıhhiye müzelerini mugayir-i ahlâk addedip ortadan kaldırmak

mahkemenin verdiği aklanma kararının çok yerinde olduğunu söylerken, romancımızın “ahlâksızlıklarla hevesatı teskin” sahnelerini tasvir etmekten vaz geçmesini de eserin değeri bakımından bir kazanç saydığımızı belirtmek isteriz.” bk. *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, Ankara, 1964, s. 81-82.

46 Zira, 22 Temmuz ve 19 Ağustos tarihli nüshalarda Türkiye’nin satın almış olduğu uçaklar hakkında yazdığı iki makalesinde “esrâr-ı askeriyeyi fâş ettiği” iddiasıyla Hüseyin Rahmi ve gazetenin mesul müdürü Fevzi Lütfi ile birlikte yargılanan ve beraat eden Suphi Nuri, mahkemedeki savunmasında şu ifadelere yer vermektedir: “Bizim bugün burada isbât-ı vücûd etmemize sebep birer roman meselesi değildir. Tayyarelerin İstanbul’a geldiğini hepimiz yazdık, bütün gazetelerde resimleri çıktı. Herkes gördü. Bunları bizimle beraber yazan gazeteler hakkında tâkibât-ı kanûniyyede bulunulmadı. Tayyareler hakkında yazdığım makale, bir muvafık gazetede çıkaydı takibat icra edilmezdi..Bizi mahkemeye sevk eden sebep siyasî bir meseledir. Ben bir ihtiyat zabitiyim. Uzun zaman cephede çalıştım. Esrâr-ı askeriyeyi fâş edecek olsaydım, bunu cephede yapardım. Tayyarelerin çürüklüğünden *Son Telgraf*tan maada *Akşam* da bahsetti. *Tanin*, *Tevhid* bütün gazetelerde buna dair makaleler sütun sütun intişar etti. Müddeiumûmîlik bunları niçin görmedi? Demek ki yazının mahiyetine değil, doğrudan doğruya gazeteye bir hücumdur. İşittim ki birisi -ismi lâzım değil- “Cumhuriyette gazete kapamak yasaaktır. Fakat biz bunları sık sık mahkemeye sürükleyerek yıldırırız.” demiştir. Halâsa bunda bir maksad-ı mahsûs vardır. Hey’et-i aliyyenizin Cumhuriyet devrinde hiçbir fırkanın aleti olmamasını temenni ederim. Zarar yok, beni mahkûm edebilirsiniz. Fakat en büyük temennim Türk adliyesinin hiçbir tesir altında kalmaması arzusudur.” (bk., “Hüseyin Rahmi Bey Ceza Mahkemesinde”, *İleri*, nr. 2371, 26 Eylül 1340/26 Safer 1343, s. 1, 3.)

47 “*Ben Deli miyim?* romanındaki bazı açıklıklar sebebiyle muharririn ve gazetenin mahkemeye verildiği malûmdur. Mahkemeye tesiri olsun diye değil, sırf fikre, sanata ve hatta ahlâkiyata dair münakaşa ve mübahase zemini açmak için muharrir, edip, mizah-nüvis ve mütefekkirlerimize müracaat ettik. Onlardan Hüseyin Rahmi Beyin sanatı hakkındaki fikirleri nedir, yazıda açıklık mefhumu neyi ifade eder, bunları sorduk. Alacağımız cevapları peyderpey neşredeceğiz.” bk., *Son Telgraf*, nr. 104, 28 Eylül 1340/28 Safer 1343, s. 2.

lâzım gelirdi...” demektedir.⁴⁸ Hüseyin Rahmi’nin kendini savunmak adına ortaya koyduğu natüralist sanat görüşüyle hemen hemen paralellik arz eden ikinci yazı ise Sadri Ethem imzasını taşımaktadır. Evvelâ sanat eserlerinin yahut sanatçıların yargılanmasına dair “Muhtelif memleketlerde olduğu gibi matbuat ve sanatın mahkemede mevkiini tayin eden, cürüm ve cezasını tespit eden heyet, yalnız adliye kuvveti olmasın! Sanatın hususiyetini, mesleğin inceliklerini anlayan bir jüri heyeti de bulunsun...” şeklinde bir teklif getiren Sadri Ethem, “Sonra bir nokta daha var ki niçin ahlâki hakikati söylemekten men ediyoruz. Hayatta yarım deliler var mıdır? Onların yaptıklarını başkalarına söylemekte ne mahzur vardır? Kötülüğe karşı gözlerini kapamayanlar, niçin bu kötü manzarayı resmeden ressamın koluna kelepçe vurmaldırlar? Buna en hafif tabiriyle cemiyetin riyakârlığı denmez mi? Niçin sanatkâr hakikati gördü diye mücrim olsun? Realist ve natüralist sanatkârlar dünkü hürriyet bekleyen mazlum insanlar gibi karanlık mağarada çok zaman mı bekleyecekler?...”⁴⁹ şeklindeki sorularla bu meseleden duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir.⁵⁰ Görüşüne başvurulmadığı hâlde bu konuda yazı yazanlardan biri de Süleyman Nazif’tir. Mahkemenin devam ettiği sıralarda *Resimli Gazete*’de çıkan ve *Son Telgraf* tarafından aynen iktibas edilen yazısında Hüseyin Rahmi’nin ahlâk ve sanatından hürmetle bahseden Süleyman Nazif, “Kırk seneye takarrüb eden hayât-ı edebiyesinde ve kırk beş eserinde Hüseyin Rahmi Beyi daima hayât-ı ictimâiyemizi ve halkımızın hâlât-ı rûhiyesini en ince eşkâl ve hutûtuyla tetkik ve tespit eden müdekkik ve ilmünnefs mütehassısı gördük. Kalemi bazen cerihaları bir tabip neşteri gibi deler. Eğer ondan kan ve irin tereşşuh etmişse, akan şey Hüseyin Rahmi Beyin kaleminden değil, cemiyetin yarasındandır. O gördüğünü söylüyor. İğrenç levhalar varsa cemiyete aittir. Islahı da ona raci bulunduğu gibi... İşte mahkemenin tetkik etmesi gereken nokta...” demektedir.⁵¹ Nihayet 29 Eylülde yapılan ikinci duruşmada gazetenin mesul müdürü Fevzi Lütfî (Karaosmanoğlu) ile Hüseyin Rahmi’nin beraatine karar verilince⁵², *Son Telgraf*’ın “mahkemeye tesiri olsun diye değil,

48 Osman Cemal, “Hüseyin Rahmi Bey Ahlâk Hadimidir”, *Son Telgraf*, nr. 104, 28 Eylül 1340/28 Safer 1343, s. 2.

49 Mahkemenin 29 Eylül tarihli ikinci duruşmasında Emile Zola’dan ve natüralist sanat anlayışından uzun uzun bahseden Hüseyin Rahmi, “Natüralist romanın içtimâf faydalarından makam-ı iddiaya bahsetmek lüzumu karşısında mahçup oluyorum. Birgün cemiyet içinde öyle bir tipe tesadüf edeceksiniz ki işte Kalender Nuri teşhisiyle parmağınızı uzatıp onu göstereceksiniz. Kalender’i hikâye sayfalarından çıkarmakla tabiatan da hazfedemeyiz.” demektedir. bk., “Müddeiumûmîliğin Âdâb-ı Umumiyyeye Mugaferet İddiasına Karşı Hüseyin Rahmi Beyin Müdafaatı”, *Son Telgraf*, nr. 106, 30 Eylül 1340/1 Rebiulevvel 1343, s. 2.

50 Sadri Ethem, “Maznun Sanat”, *Son Telgraf*, nr. 29 Eylül 1340/29 Safer 1343, s. 2.

51 Süleyman Nazif, “Son Telgraf’ın Son Davası”, *Son Telgraf*, nr. 111, 5 Teşrinievvel 1340/6 Rebiulevvel 1343, s. 2.

52 bk., “Ben Deli miyim? Romanından Dolayı Hüseyin Rahmi Beyle *Son Telgraf*’ın Beraati”, *İleri*, nr. 2376, 1 Teşrinievvel 1340/2 Rebiulevvel 1343, s. 1-2; “Hüseyin Rahmi

sırf fikre, sanata ve hatta ahlâkiyata dair münakaşa ve mübahase zemini açmak” iddiasıyla yayımladığı bu kabil yazılar da sona ermiştir...

Sonuç olarak hakkında “ahlâka aykırı neşriyat” yaptığı gerekçesiyle dava açılan Hüseyin Rahmi, esasen Cumhuriyetin ilân edildiği günlerde ortaya çıkan “Ermeni yolsuzluğu” skandalını *Ben Deli miyim?* romanına konu edindiği ve bu münasebetle dönemin hükûmetini şiddetle eleştirdiği için yargılanmış ve her ne kadar beraat etmişse de ahlâki değil fakat siyasî bir sebep yüzünden ahlâksızlıkla itham edilmiştir.

Kaynaklar

- “Ağaoğlu Ahmed Beyin Mektubu”, *Cumhuriyet*, nr. 62, 12 Temmuz 1340/9 Zilhicce 1342, s. 2.
- Ali Ekrem, “Hâlâ Senin, Benim”, *Akşam*, nr. 2044, 16 Haziran 1340/14 Zilkade 1342-1924, s. 3.
- “*Ben Deli miyim?* Mahkemede-Bu Sabahki İkinci Mahkeme ve Beraat Kararı”, *Son Telgraf*, nr. 106, 30 Eylül 1340/1 Rebiulevvel 1343, s. 1.
- “*Ben Deli miyim?* Romanı Mahkemede”, *Son Telgraf*, nr. 101, 25 Eylül 1340/25 Safer 1343, s. 1-2.
- “*Ben Deli miyim?* Romanı Mahkemede”, *Son Telgraf*, nr. 101, 25 Eylül 1340/25 Safer 1343, s. 1-2.
- “*Ben Deli miyim?* Romanından Dolayı Hüseyin Rahmi Beyle *Son Telgraf*’ın Beraati”, *İleri*, nr. 2376, 1 Teşrinievvel 1340/2 Rebiulevvel 1343, s. 1-2.
- Berkes, Niyazi, “Hüseyin Rahmi’nin Sosyal Görüşleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. III, S. 3, Mart-Nisan 1945, s. 3-17.
- “Bir Hücet-i Berâet”, *Müstakil Gazete*, nr. 398, 28 Mayıs 1340/25 Şevval 1342, s. 1.
- “Celâl Nuri Beyin Ağaoğlu Ahmed Beyin Mektubuna Cevabı”, *İleri*, nr. 2229, 13 Temmuz 1340/10 Zilhicce 1342, s. 1-2.
- “Dahiliye Vekili Recep Beyin Mutbuat Erkânına Beyanatı”, *İleri*, nr. 2332, 18 Ağustos 1342/16 Muharrem 1343, s. 1-2.
- “Dahiliye Vekilini Vazifeye Davet Ediyoruz”, *Cumhuriyet*, nr. 78, 26 Temmuz 1340/1924-22 Zilhicce 1342, s. 1
- “Dün akşam Ayıntap mebusu Kılıç Ali Bey idaremizde Celâl Nuri Beyi cerh etmiştir.”, *İleri*, nr. 2314, 31 Temmuz 1340/28 Zilhicce 1342, s. 1.

Bey Beraat Kazandı”, *Vakit*, nr. 2428, 1 Teşrinievvel 1340/2 Rebiulevvel 1343, s. 1; “Hüseyin Rahmi Bey Beraat Etti”, *Tevhîd-i Efkâr*, nr. 1173-4201, 1 Teşrinievvel 1340/2 Rebiulevvel 1343, s. 1-2; “*Ben Deli miyim?* Mahkemede-Bu Sabahki İkinci Mahkeme ve Beraat Kararı”, *Son Telgraf*, nr. 106, 30 Eylül 1340/1 Rebiulevvel 1343, s. 1. (*Son Telgraf*’taki haberde şöyle denilmektedir: Hey’et-i Hâkime, *Ben Deli miyim?* romanının tehzîb-i ahlâka hâdim olduğuna ve gerek muharriri Hüseyin Rahmi Beyin, gerek müdür-i mes’ûlümüzün beraatine karar verdi. Aleyhimize açılan iki dava için de beraat kararı verilmiştir. Esrâr-ı askeriyeyi ifşa ve mugayir-i ahlâk neşriyattan dolayı verilen beraat kararı, salondaki binlerce ahalinin medid alkışlarıyla karşılanmış ve üstat Rahmi Bey adliyeden çıkarken genç ihtiyar kadın ve erkekler ellerine sarılarak onu tebrik etmişler, sanatının takdirhanı olduklarını ifham eylemişlerdir.)

- Ferri, Enrico, *Sanat ve Edebiyatta Caniler*, (çev. Selmin Evrim), İstanbul, ts.
- Fevzi Lütfi, “Değil mi? Hakkı Değil miyiz?”, *Son Telgraf*, nr. 50, 5 Ağustos 1340/3 Muharrem 1343, s. 2.
- “Fırarî Ermenilerin İthalindeki Suiistimal Anlaşıyor”, *İleri*, nr. 2216, 18 Nisan 1340/14 Ramazan 1342, s. 1-2.
- “Girebilenlerin Hudut Haricine Çıkarılması”, *İleri*, nr. 2202, 4 Nisan 1340/29 Şaban 1342, s. 1.
- Göçgün, Önder, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, Ankara, 1990.
- Göçgün, Önder, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, Ankara, 1993.
- “Gümüşgerdanyan’la Fesciyan ve Ailesinin İstanbul’a Ne Suretle Girdikleri Hakkında Hey’et-i Teftişiyeye Raporları”, *İleri*, nr. 25 Mayıs 1340/21 Şevval 1342, s. 2.
- “Hey’et-i Tahkikiyeyi Vazifesini Suiistimal Etmekle İtham Ediyoruz”, *Cumhuriyet*, nr. 76, 24 Temmuz 1340/1924-21 Zilhicce 1342, s. 1-2.
- Hüseyin Cahit, “Siyasiyat: Hususî Müsaadeler”, *Tanin*, nr. 521, 27 Şaban 1342/3 Nisan 1340-1924, s. 1.
- Hüseyin Rahmi, *Ben Deli miyim?*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1341[1925].
- “Hüseyin Rahmi Bey Beraat Etti”, *Tevhîd-i Efkâr*, nr. 1173-4201, 1 Teşrinievvel 1340/2 Rebiulevvel 1343, s. 1-2.
- “Hüseyin Rahmi Bey Beraat Kazandı”, *Vakit*, nr. 2428, 1 Teşrinievvel 1340/2 Rebiulevvel 1343, s. 1.
- “Hüseyin Rahmi Bey Ceza Mahkemesinde”, *İleri*, nr. 2371, 26 Eylül 1340/26 Safer 1343, s. 1, 3.
- Hüseyin Rahmi, “Hâkimlere, Karilerime, Efkârıumumiyye”, *Son Telgraf*, nr. 99, 23 Eylül 1340/23 Safer 1343, s. 1-2.
- Hüseyin Rahmi, “Mukaddime”, *Şık*, İkinci Tab’, Matbaa-i Orhaniye, Dersaadet, 1336.
- “Kılıç Ali Bey Matbaalarda”, *İleri*, nr. 2308, 24 Temmuz 1340/22 Zilhicce 1342, s. 1.
- Koloğlu, Orhan, “Celâl Nuri’nin *Jeune Turc* Gazetesi ve Siyonist Bağr”, *Tarih ve Toplum*, c. 18, nr. 108, Aralık 1992, s. 366-368.
- “Kozmeto ile Karısının Memleketimize İthaline Ait Raporun Metni”, *İleri*, nr. 2249, 24 Mayıs 1340/20 Şevval 1342, s. 1-2.
- Levend, Ağâh Sırrı, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, Ankara, 1964.
- “Mebus İsimlerine Dair Çıkan Dedikodular”, *İleri*, nr. 2309, 26 Temmuz 1340/23 Zilhicce 1342, s. 1.
- “Meclisteki Münakaşât”, *İleri*, nr. 2213, 15 Nisan 1340/11 Ramazan 1342, s. 1-2.
- “Muhâlif-i Âdâb Neşriyatta Bulunmak İddiasıyla Hüseyin Rahmi Bey Ceza Mahkemesinde”, *İleri*, nr. 2371, 26 Eylül 1340/26 Safer 1343, s. 1, 3.
- “Müddeiumumîliğin Âdâb-ı Umumiyye Mugayeret İddiasına Karşı Hüseyin Rahmi Beyin Müdafaatı”, *Son Telgraf*, nr. 106, 30 Eylül 1340/1 Rebiulevvel 1343, s. 2.
- Necmettin Sadık, “Bir Hadiseden Çıkan Dersler”, *Akşam*, nr. 1986, 16 Nisan 1340/12 Ramazan 1342-1924, s. 1.
- Necmettin Sadık, “Bir Hadise Münasebetiyle”, *Akşam*, nr. 1977, 7 Nisan 1340/3 Ramazan 1342-1924, s. 1.
- Osman Cemal, “Hüseyin Rahmi Bey Ahlâk Hadimidir”, *Son Telgraf*, nr. 104, 28 Eylül 1340/28 Safer 1343, s. 2.

- Özön, Mustafa Nihad, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan Seçilmiş Parçalar ve Eserleri Hakkında Müतालалар*, İstanbul, 1945.
- "Raporda İsimleri Geçen Mebuslar Hakkında Dahiliye Vekili Recep Beyin Beyanati", *İleri*, nr. 2313, 30 Temmuz 1340/28 Zilhicce 1342, s. 1.
- "Recep Beye göre rapor dedikodulardan, muharref rivayetlerden ibaret, ne çare ki masûniyyet-i teşriyye hasebiyle neticeye vasil olmak mümkün değil!", *Cumhuriyet*, nr. 82, 30 Temmuz 1340/1924-26 Zilhicce 1342, s. 1-2.
- Sadri Ethem, "Maznun Sanat", *Son Telgraf*, nr. 29 Eylül 1340/29 Safer 1343, s. 2.
- Sağlam, Nuri, "Yolsuzluklar İçin Sopalı Komisyon", *Hürriyet-Tarih*, 25 Haziran 2003, s. 4-9.
- Sevengil, Refik Ahmet, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, İstanbul, 1944.
- Son Telgraf*, nr. 68, 23 Ağustos 1340/21 Muharrem 1343, s. 2.
- Son Telgraf*, nr. 70, 25 Ağustos 1340/23 Muharrem 1343, s. 1.
- Son Telgraf*, nr. 73, 28 Ağustos 1340/26 Muharrem 1343, s. 1.
- Son Telgraf*, nr. 127, 21 Teşrinievvel 1340/22 Rebiulevvel 1343, s. 2.
- Suphi Nuri, "Mahut İşler", *Müstakil Gazete*, nr. 398, 5 Haziran 1340/3 Zilkade 1342, s. 1.
- Suphi Nuri, "Pasaportlar", *İleri*, nr. 2202, 4 Nisan 1340/29 Şaban 1342, s. 1.
- Suphi Nuri, "Vurun Efendiler!", *İleri*, nr. 2314, 31 Temmuz 1340/28 Zilhicce 1342, s. 1.
- Süleyman Nazif, "Son Telgraf'ın Son Davası", *Son Telgraf*, nr. 111, 5 Teşrinievvel 1340/6 Rebiulevvel 1343, s. 2.
- Ural, Şafak, *Pozitivist Felsefe*, İstanbul, 1986.
- Yalman, Ahmed Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, (hızl., Erol Şadi Erdinç), 2. bs., C. 2, İstanbul, 1997.
- "Yeni Bir Muhakeme", *Akbaba*, nr. 190, 29 Eylül 1340, s. 1.
- Yunus Nadi, "Cehalet mi Denaet mi?", *Cumhuriyet*, nr. 78, 26 Temmuz 1340/1924-22 Zilhicce 1342, s. 1.
- Yunus Nadi, "Suikast", *Cumhuriyet*, nr. 76, 24 Temmuz 1340/1924-20 Zilhicce 1352, s. 1.
- "Zengin Bir Ermeni", *Müstakil Gazete*, nr. 43, 1 Nisan 1340/26 Şaban 1342, s. 1.